

№5

MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR

ILMIY ELEKTRON JURNALI

**ISSN: 2181-3965
VOLUME 5
TOSHKENT 2026**

“MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR” ILMIY ELEKTRON JURNALI TAHRIRIYAT KENGASHI RAISI

To‘lqin Zakirovich Teshabayev – tahririyat kengashi raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI

Mehmonov Sultonali Umaraliyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘quv ishlari bo‘yicha birinchi prorektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Karimova Komila Daniyarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Yoshlar masalalari va ma‘naviy-marifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektori, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Hududiy ta‘lim masalalari va markazlar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sindarov Sherzod Egamberdiyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Infratuzilmalarni rivojlantirish va iqtisod ishlari bo‘yicha prorektori, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori

Islamkulov Alimnazar Xudjamuratovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Pardayev Abdunabi Xoliqovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Kuziyev Islomjon Ne‘matovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Baymurotov Tursunbay Maxkambayevich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Omonov Akrom Abdinazarovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Qongratbay Avezimbetovich – texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Jumayev Nodir Xosiyatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi deputati

Haydarov Nizomiddin Hamroyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Raviprakash G. Dani – Xalqaro ta‘lim konsultanti, professor (AQSH)

Bagautdinova Nailya Gumerovna – Qozon federal universiteti Boshqaruv, iqtisodiyot va moliya instituti direktori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Rossiya Federatsiyasi)

Sharifzoda Mu‘min Mashokir – Tojik davlat huquq, biznes va siyosat instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Tojikiston Respublikasi)

Maley Elena Borisovna – Polotsk davlat universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent (Belarus Respublikasi)

Asif Mahbub Karim – Malayziya Menejment va tadbirkorlik universiteti professori (Malayziya qirolligi)

Piter Xayk – Yevropa amaliy fanlar va menejment instituti ilmiy ishlar bo'yicha prorektori (Chexiya Respublikasi)

Yavuz Demirel – Kastamonu universiteti professori (Turkiya Respublikasi)

Jo'rayev Abdug'affor Safarovich – Termez agrotexnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ismanov Ibroxim Nabiyeovich – Farg'ona politexnika instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xayriddinov Azamat Botirovich – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti prorektori iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tashnazarov Samiddin Nizamovich – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nurmanov Ulug'bek Anorbayevich - Bank-moliya akademiyasi “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasida professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Yakubova Nargiz Tursunbayevna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mamatov Baxadir Safaraliyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qiyosov Sherzod Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Urazaliyev Kamoliddin Tajikulovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Teshayev Zavqiddin Jabbor o'g'li – Qarshi davlat universiteti Turizm va marketing kafedrasida dotsenti, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Hazratqulov Shahboz Boboqul o'g'li – Qarshi davlat universiteti Iqtisodiyot kafedrasida dotsenti, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

JURNAL TAHRIRIYATI

Saparov Aktam Jo'rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori, dotsent

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich – ilmiy muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Aliqulov Mehmonali Salohiddin o'g'li – mas'ul muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Buxorova Moxira Samandarovna – muharrir

O'zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 364-son qarori bilan “Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari yuzasidan assosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali
23.11.2022-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №R-566966 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №049864

MUNDARIJA			
1.	Meyliyev Obid Raxmatullaevich	Soliqlarning budget daromadlaridagi ahamiyatini oshirish	7
2.	Мирзаева Матлуба Ғайбулла қизи	Тижорат банкларининг капитал базасини мустаҳкамлашнинг методологик ва амалий асосларини такомиллаштириш	14
3.	Жабборов Насриддин Мирзаодилович, Юнусова Шохсанам Муротовна, Бебутова Зулайхо Хамидовна, Сафарова Севара Қахрамон қизи	Тошкент вилояти туристик ҳудудлари имижи модели учун барқарорлик таҳлили	19
4.	Мухамедова Севара Абдуллаевна	Тижорат банкларида кичик бизнес лойиҳаларини кредитлашда банк таваккалчиликларини баҳолаш ва бошқариш тизими	27
5.	Abduqayumov Elyorbek Ulug'bek o'g'li, Yo'ldosheva Oygul Zokir qizi	Janubiy Koreya kinoindustriyasining iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni va ta'siri	33
6.	Umarova Shahnoza	Moliyaviy faoliyat bo'yicha baholangan majburiyatlar hisobini takomillashtirish	40
7.	Muydinov Xusniddin Nuriddin o'g'li	Avtomobilsozlik korxonalarining xarajat samaradorligini ekonometrik modellash	46
8.	Akromov Shohrux Shuhrat o'g'li	O'zbekistonda auditorlik faoliyatini tashkil etishning zaruriyati va uning ahamiyati	57
9.	Kurbanbayev Jurabek Eruvbayevich, Akromov Shohrux Shuhrat o'g'li	Auditorlik tekshiruvlarida tashqi tasdiqlardan foydalanish va ichki nazorat tizimining samaradorligini oshirish	66
10.	Абдурахманов Ўрол Наврўз ўғли	Акциядорлик жамиятлари аудитида таҳлилий амалларни қўллашни такомиллаштириш	71
11.	Sayfiddinov Sarvarbek Anvarbek o'g'li	Yoshlar biznes-loyihalarini moliyalashtirishda kredit va investitsiya resurslarining o'rni	80
12.	Shodiyev Yashnarbek Baxriddin o'g'li	Davlat moliyaviy nazoratini modellar va metodologik yondashuvlarini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish	92
13.	Muydinov Baxodirjon Numanovich	Korxonalarda ichki auditni tashkil etish va takomillashtirish	101
14.	Mirzanov Zakir Maratovich	Paxta yetishtirish va qayta ishlash klasterlarida resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish va iqtisodiy yo'qotishlarni kamaytirish	111
15.	Тожибоева Дилором	XXI ахборотлар асри – қарор қабул қилиш жараёнининг мураккаблашуви асри	116
16.	Нурхонов Комилжон Товкараевич	Яшил иқтисодиётга ўтиш йўллари ва устуворликлари	124
17.	Saydullayev Nodirbek Narzullayevich	Inflyatsion targetirlash sharoitida markaziy bank valyuta intervensiyalari strategiyasini takomillashtirish mexanizmlari	132
18.	Хусаинов Равшан Рахимович	Сравнительный анализ налоговых систем зарубежных стран и трансформация их для Узбекистана	143
19.	Maxkamova Nazokat Umarali qizi	O'zbekiston iqtisodiyotida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning o'rni	150
20.	Abduraxmanova Muqaddas Toxtasinovna	Temir yo'l transporti korxonalarining ekologik-iqtisodiy samaradorligini oshirishning innovatsion mexanizmlari	156
21.	Kuliboyev Azamat	Davlat tibbiyot tashkilotlarida buxgalteriya hisobi:	165

	Shonazarovich	nazariya, amaliyot va uslubiyot	
22.	Jaxbarov Jamshidbek Tilavoldi o'g'li	Raqamli texnologiyalar asosida budjet tashkilotlarida davlat moliyaviy nazoratini takomillashtirish: Farg'ona viloyati misolida	179
23.	Xasanova Shaxzoda Sarvarq qizi	Avtomatlashtirish davrida ayollarning mehnat bozoridagi transformatsiyasi: global tendensiyalar va O'zbekistonning 2030-yilgacha imkoniyatlari	188
24.	Abdullaeva Nilufar Javdat qizi	Бюджет ташкилотларида узок муддатли активлар билан боғлиқ молиялаштириш манбалари	194
25.	Худойкулова Дилора Дилмуродовна	Обеспечение надежности аудиторских доказательств при аудите долгосрочных активов	200
26.	To'xtayev Umidjon Shuhrat o'g'li	Xususiy tibbiy xizmatlar raqobatbardoshligini oshirish yo'llari	209
27.	Djumaniyazov Shavkat Raximovich	Yangi O'zbekistonda tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	216
28.	Siroj Zarina Rustambekovna	O'zbekistonda demografik jarayonlarni statistik prognozlash va monitoring tizimini takomillashtirish	223
29.	To'laev Safarmurod Boymuhammad o'g'li	Korporativ mijozlarga innovatsion bank xizmatlarini rivojlantirishning xorijiy tajribasi	229
30.	Эрдонаев Аликул Халимович	Банк технологиялари ва масофавий банк хизматларининг турларидан фойдаланиш амалиёти	236
31.	Муродов Бобиржон Ҳаётжон ўғли	Иқтисодиётда яширин меҳнат ресурслари айланмаси: иш берувчиларни масъулияти ва норасмий бандликни бартараф этишнинг тизимли ечимлари	247
32.	Abdullayeva Shaxnoza Erkinovna	Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini moliyalashtirish samaradorligini baholash metodologiyasini takomillashtirish	253
33.	Саттаров Тулкин Абдихалилович	Қишлоқ хўжалиги корхоналарини молиявий барқарорлигини баҳолаш моделлари	261
34.	Sanayev Javohir Shavkat o'g'li	Tijorat banklarida mijozning tranzaksion faolligiga asoslangan adaptiv tariflash mexanizmini takomillashtirish	271
35.	Хасанов Сабирджан Садикович, Раимова Мадинабону Сабирджан кизи	Оценка экономической необходимости строительства ветроэнергетических установок в Узбекистане	278
36.	Karimov Shohruh Ahmadullo o'g'li	O'zbekistonda buxgalteriya xizmatlari bozorining institutsional tuzilmasi: auditorlik va soliq maslahatchilari tashkilotlari reestrlari tahlili	286
37.	Karimqulov Jasur Imomboyevich, Hojanov Baxadir Omirbayevich	Bank infratuzilmasi transformatsiyasi samaradorligini integral baholash metodikasini takomillashtirish	292
38.	Kasimova Zilolaxon Botir qizi	O'zbekiston bank tizimining miqdoriy kengayishi va moliyaviy barqarorlik normativlariga rioya etish darajasi: 2017–2025 yillar tahlili	301
39.	Олимова Қизлархон Тўра кизи	Тижорат банкларида муаммоли кредитларни эрта аниқлаш ва мониторинг тизимида мавжуд муаммоларнинг тизимли ечими	308
40.	Xolmurotov Fozil Saribayevich	Hududiy eksportning qo'shilgan qiymati va diversifikatsiya darajasini o'lchash: Xorazm viloyatida export quality index tahlili	314

41.	Jumaniyazov Iskandar Baxodirovich	To'qimachilik sanoati korxonalarida xarajatlar hisobini tashkil etish, tannarxni kalkulyatsiya qilish va tahlil etish bo'yicha xorijiy tajriba	327
42.	Vaisov Dilshod Ibodullayevich	Kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini prognozlashning ekonometrik asoslari	333
43.	Kabilova Zebo Babakulovna	Mintaqa iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda mehnat resurslaridan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari	341
44.	O'lmasxo'jayev Zoirxo'ja Abbos o'g'li	Ta'lim muassasalarida sun'iy intellekt asosidagi adaptiv modellarning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligini baholash	353
45.	Jomolov Muzaffar Mirzoxitovich	Hududlarda investitsiyalar samaradorligini qisqa panel ma'lumotlari asosida o'rta muddatga prognozlash: Toshkent viloyati misolida	358
46.	Akhmedova Shokhistakhon	Ways to improve sustainable financing mechanisms in Uzbekistan: capital needs, pilot instruments and scenario-based projections to 2030	368
47.	Xushvaqov Islombek Muxammadi o'g'li	Moliya bozorida qarz instrumentlari orqali savdolarni moliyalashtirish	381
48.	Qudratova Shaxnoza Shuxrat qizi	Yashash va umumiy ovqatlanish xizmatlari samaradorligini statistik baholash usullari va mezonlari	388
49.	Ziyodullayev Dilshod Sherzodovich, Sharapova Mashxura Azadovna	O'zbekistonda monetar va fiskal siyosatning inflyatsiya va iqtisodiy o'sishga ta'siri	399
50.	Гозиев Рзоиддин Чулпон угли, Ким Дмитрий Игнатьевич	Перестройка кадровой стратегии ритейла в эпоху цифровых технологий	406
51.	Qodirov Humoyun Tolibjon o'g'li	To'qimachilik korxonalarining eksport salohiyatini boshqarishda eksportni diversifikatsiya qilish strategiyasi	413
52.	Abdujabborova Mahmura Toshmuxamadovna	Korxona moliyaviy holatining tizimli tahlili	419
53.	Olimova Maftuna Komil qizi	Raqamli iqtisodiyot sharoitida kadrlar bozori talab va taklifi nomutanosibligini statistik baholash	429
54.	Маматова Эленур Рўзимурод кизи	Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини кредитлаш механизмини такомиллаштиришнинг илмий-услубий асослари	441
55.	Xodjaniyazov Shohruh Yuldashevich	Hududiy farovonlik indeksini prognozlash: Holt modeli va qiyosiy ekonometrik baholash	450
56.	Maxmasaidova Muslima Ubaydulla qizi	Ko'p o'zgaruvchili regressiya modeli asosida iqtisodiy ko'rsatgichlarning o'zaro bog'liqligini excel dasturi yordamida tahlil qilish	458

КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИНИ КРЕДИТЛАШ МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ИЛМИЙ- УСЛУБИЙ АСОСЛАРИ

Маматова Эленур Рўзимурод кизи

Мустақил изланувчи

E-mail: mamatovb865@gmail.com

Аннотация. Мақолада кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини кредитлашнинг иқтисодий мазмуни, ахборот асимметрияси шароитида кредит ресурсларидан фойдаланиш билан боглиқ чекловлар ҳамда кредитга лаёқатлилини баҳолашни такомиллаштириш масалалари тадқиқ этилган. Ўзбекистоннинг 2021–2025 йиллардаги расмий статистик кўрсаткичлари ва Марказий банкнинг 2023–2025 йилларга оид кредитлаш маълумотлари қиёсий таҳлил қилинган. Жаҳон банкнинг 2024 йилги корхоналар сўрови ҳамда маҳаллий диссертацияларда эълон қилинган натижалар асосида гаров қийматига бир томонлама таяниш ўрнига пул оқими, кредит тарихи, босқичли молиялаштириш ва мунтазам мониторингни уйғунлаштирувчи концептуал механизм таклиф этилган. Таклифнинг амалиётдаги самарадорлиги текширилмагани сабабли унинг баҳолаш мезонлари синовдан ўтказиш учун гипотеза сифатида талқин этилган.

Калит сўзлар: кичик бизнес, хусусий тадбиркорлик, банк кредити, кредитлаш механизми, пул оқими, кредит риси, кредитга лаёқатлили, скоринг, босқичли молиялаштириш, молиявий инклюзия.

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕХАНИЗМА КРЕДИТОВАНИЯ СУБЪЕКТОВ МАЛОГО БИЗНЕСА И ЧАСТНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Маматова Эленур Рuzимуродовна

Самостоятельный соискатель

E-mail: mamatovb865@gmail.com

Аннотация. В статье исследуются экономическая сущность кредитования субъектов малого бизнеса и частного предпринимательства, ограничения доступа к кредитным ресурсам в условиях информационной асимметрии, а также вопросы совершенствования оценки кредитоспособности заемщиков. Проведён сравнительный анализ официальных статистических показателей Узбекистана за 2021–2025 годы и данных Центрального банка о кредитовании за 2023–2025 годы. На основе результатов обследования предприятий Всемирного банка за 2024 год и исследований, представленных в отечественных диссертациях, предложен концептуальный механизм кредитования, предусматривающий переход от преимущественной ориентации на стоимость залогового обеспечения к комплексной оценке денежных потоков, кредитной истории, поэтапному финансированию и систематическому мониторингу. Поскольку практическая эффективность предложенного механизма не была проверена, критерии оценки его результативности рассматриваются в качестве гипотез, требующих дальнейшей эмпирической проверки.

Ключевые слова: малый бизнес, частное предпринимательство, банковский кредит, механизм кредитования, денежные потоки, кредитный риск, кредитоспособность, скоринг, поэтапное финансирование, финансовая инклюзия.

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR IMPROVING THE LENDING MECHANISM FOR SMALL BUSINESS AND PRIVATE

ENTREPRENEURSHIP**Mamatova Elenur Ruzimurod qizi***Independent Researcher**E-mail: mamatovb865@gmail.com*

Abstract. *This article examines the design of lending mechanisms for small firms in the presence of information asymmetry, collateral constraints and unstable cash flows. Official Uzbekistan statistics for 2021–2025 and Central Bank lending reports for 2023–2025 are reviewed alongside the 2024 World Bank Enterprise Survey and publicly disclosed dissertation findings. A conceptual framework combining cash-flow-based affordability assessment, risk scoring, staged disbursement and post-disbursement monitoring is proposed. Its thresholds and illustrative calculations are methodological examples rather than empirically validated estimates or results of implementation.*

Key words: *small business, private entrepreneurship, bank lending, lending mechanism, cash flow, credit risk, creditworthiness, scoring, staged financing, financial inclusion.*

Кириш

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг барқарор фаолият юритиши аҳоли даромадлари, рақобат муҳити, ҳудудий иқтисодий фаоллик ва иш ўринлари шаклланиши билан бевосита боғлиқ. Бироқ кичик корхона учун фойда келтирадиган бизнес ғоясининг мавжудлиги уни молиялаштириш учун банк кредити автоматик равишда ажратилишини англабмайди. Кредит берувчи лойиҳанинг пул оқими, қарзни ўз вақтида қайтариш қобилияти, бозор хавфи ва кредит таъминоти сифати ҳақида етарли ахборотга эга бўлмаслиги мумкин[1]. Шунинг учун кичик бизнесни молиялаштириш масаласи фақат кредит маблағлари ҳажмини кўпайтириш билан эмас, балки уларни танлаш, баҳолаш, тақдим этиш ва назорат қилиш механизмларининг сифати билан баҳоланиши лозим.

Шу нуқтаи назардан, мақоланинг мақсади кичик бизнесни кредитлашнинг назарий ва амалий чекловларини очиқ бериш, расмий маълумотлар асосида молиялаштириш ва кичик бизнес фаоллиги тенденцияларини ўрганиш, шунингдек, пул оқимида йўналтирилган баҳолаш, рискларни сегментлаш ва босқичли молиялаштиришга таянган илмий-услубий механизмни асослашдан иборат. Тадқиқот вазифалари кредитлаш билан боғлиқ илмий қарашларни тизимлаштириш, статистик кўрсаткичларнинг мазмуни ва чекловларини қийслаш, расмий эълон қилинган диссертация натижаларидан фойдаланган ҳолда мустақил концептуал таклифни шакллантириш ва уни синовдан ўтказиш учун зарур шартларни белгилашдан ташкил топади.

Адабиётлар шарҳи

Кредит бозорида ресурсларнинг самарали тақсимланиши муаммоси иқтисодий адабиётларда, аввало, ахборот асимметрияси тушунчаси билан изоҳланади. Ж.Стиглиц ва А.Вайс (1981) кредит ставкаси оширилганда банк учун қарз олувчилар таркиби ва уларнинг хулқ-атвори ўзгариши мумкинлигини кўрсатган[1]. Шу боис фоиз ставкасининг ўсиши ҳар доим ҳам кредит таклифи ва талабининг тўлиқ мувозанатига олиб келмайди. Мазкур фикр кичик бизнесга нисбатан муҳим: банкда ахборот кам бўлса, ҳатто иқтисодий жиҳатдан асосли лойиҳа ҳам етарли кредит ололмаслиги мумкин. Кредитлашнинг услубий вазифаси эса маълумотларни ишончли баҳолаш орқали ушбу тўсиқни юмшатишдан иборат.

М.Петерсен ва Р.Ражан (1994) кичик корхоналарнинг банк билан узоқ муддатли муносабати, биринчи навбатда, ресурсларга кириш имкониятини яхшилашини, кредит нархига таъсири эса нисбатан чекланган бўлиши мумкинлигини эмпирик асослаган[2]. Бу натижа қарз олувчи фаолиятини баҳолашда фақат бир марталик молиявий ҳисоботга эмас, операциялар тарихи, ҳисобварақ айланмаси, шартномалар ва тўлов интизомига ҳам таяниш зарурлигини кўрсатади. Бироқ муносабатга асосланган кредитлашнинг ўзи автоматик ечим

эмас: маълумотлар сифати паст ва қарор қабул қилиш шаффоф бўлмаса, у субъектив баҳолашни кучайтириши мумкин.

Ўзбекистонда ўтказилган тадқиқотлар кредитлашнинг ташкилий жиҳатларини амалдаги банк тизими билан боғлаб ўрганган. Жузбаев А.нинг ОАК сайтида эълон қилинган диссертация натижаларида молиялаштириш механизми элементлари ўртасидаги «ички зиддият»ни камайитириш ва ҳудудий молиявий дастакларни мувофиқлаштириш зарурлиги асосланган. Байжанова Г.нинг тадқиқотида эса миқдорларни тоифалаш, таъминот сифатини баҳолаш ва рақамли банк хизматларига ўтиш бўйича таклифлар илгари сурилган. Бу натижалар ташқи манбага тегишли бўлиб, мазкур мақола муаллифининг аввал жорий этган ишланмалари сифатида кўрсатилмайд.

ОАКда эълон қилинган яна бир тадқиқотда кичик бизнесни пул оқимида мос босқичлар бўйича молиялаштириш, гаровдан кўра тўлов қобилиятига устувор аҳамият бериш ва ноанъанавий маълумотлар асосида рискни баҳолашга доир таклифлар келтирилган. Ушбу йўналишларнинг умумий мазмуни шундаки, кредит ажратиш жараёни бир вақтда банкнинг хавфсизлиги ва тадбиркорнинг ресурсдан фойдаланиш эҳтиёжини ҳисобга олиши керак. Мазкур мақолада шу мавжуд илмий натижаларга таянган ҳолда кредит қарорини қабул қилишдан олдинги таҳлил билан кредит ажратилгандан кейинги мониторингни бирлаштирувчи яхлит концептуал ёндашув ишлаб чиқилмоқда.

Тадқиқотда назарий умумлаштириш, контент-таҳлил, қиёсий таҳлил, расмий статистик қаторларни динамик таққослаш ва шартли ҳисоб-китоб усуллари қўлланилди. Маълумотлар базасини Миллий статистика қўмитасининг 2021–2025 йилларга оид очик кўрсаткичлари[3–6], Марказий банкнинг 2023 ва 2024 йиллар бўйича йиллик ҳисоботлари ҳамда 2025 йил якунларига оид расмий ахбороти[7–9], Жаҳон банкининг 2024 йилги Enterprise Survey маълумотлари[10], шунингдек, ОАК электрон эълонларидаги тадқиқот натижалари ташкил этди. Хорижий академик адабиётлар кредитлаш механизмининг концептуал асосларини баҳолаш учун ишлатилди[1,2].

Тадқиқот методологияси

Тадқиқотда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини кредитлаш механизмини такомиллаштиришнинг илмий-услубий асосларини ўрганишда тизимли ёндашув, қиёсий таҳлил, иқтисодий-статистик таҳлил, умумлаштириш ва мантикий таҳлил усулларидан фойдаланилган. Тадқиқотнинг ахборот базасини Ўзбекистоннинг 2021–2025 йиллардаги расмий статистик кўрсаткичлари, Марказий банкнинг 2023–2025 йилларга оид кредитлаш маълумотлари, Жаҳон банкининг 2024 йилги корхоналар сўрови натижалари ҳамда мавзуга доир илмий тадқиқотлар ташкил этади. Таҳлил жараёнида кичик бизнес субъектларининг кредит ресурсларидан фойдаланиш имкониятлари, кредитга лаёқатлиликини баҳолаш амалиёти, гаров таъминотида қўйиладиган талаблар ва ахборот асимметрияси билан боғлиқ муаммолар ўрганилган[3]. Шунингдек, қарз олувчиларнинг пул оқимлари, кредит тарихи ва молиявий ҳолатини комплекс баҳолаш, скоринг тизимидан фойдаланиш, босқичли молиялаштириш ҳамда кредит маблағлари устидан мунтазам мониторинг олиб бориш имкониятлари кўриб чиқилган. Олинган таҳлилий хулосалар асосида кредитлаш механизмини такомиллаштиришга қаратилган концептуал ёндашув шакллантирилган бўлиб, унинг амалий самарадорлигини баҳолаш кейинги эмпирик тадқиқотлар вазифаси сифатида белгиланган[4].

Таҳлил ва натижалар

Кредитлаш механизмини баҳолаш учун аввало молиялаштирилаётган секторнинг иқтисодиётдаги ўрни ва ресурсларга эҳтиёжини белгилаш зарур. Кичик бизнеснинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши унинг қўшилган қиймат яратишдаги иштирокини, бандликдаги улуши ижтимоий аҳамиятини, асосий капиталга киритилган инвестициялардаги улуши эса узоқ муддатли ресурслардан фойдаланиш фаоллигини ифодалайди. Бироқ ушбу

индикаторлар бир-бирининг тўғридан-тўғри ўрнини босмайди: масалан, инвестиция улушининг ўсиши кредит орқали молиялаштириш улуши айти шунчага кўпайганини билдирмайди.

Миллий статистика қўмитасининг очиқ маълумотларига кўра, 2021–2025 йилларда кичик тадбиркорликнинг ЯИМдаги улуши пасайган бўлса-да, асосий капиталга йўналтирилган инвестициялардаги улуши кескин ошган. Ушбу қарама-қарши тенденцияни баҳолашда кичик бизнесга янги капитал сарфлари билан уларнинг қўшилган қиймат шаклланишига таъсири ўртасида вақт лаги бўлиши мумкинлигини, шунингдек, тармоқлар ва йирик корхоналардаги ўзгаришларни ҳисобга олиш лозим[5].

1-жадвал.

Ўзбекистонда кичик тадбиркорликнинг иқтисодий фаолият кўрсаткичлари, 2021–2025 йиллар

Кўрсаткич	2021	2022	2023	2024	2025
ЯИМдаги улуши, %	56,3	54,3	53,8	53,5	52,2
Жами бандликдаги улуши, %	74,5	73,9	74,0	73,9	74,9
Асосий капиталга инвестициялардаги улуши, %	45,6	47,9	49,6	52,4	61,4
Асосий капиталга инвестициялар, млрд сўм	109 202,2	127 640,6	176 630,5	265 685,8	362 910,0

Манба: Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитасининг SIAT очиқ маълумотлари

1-жадвалдан кўринадик, 2021 йилда ЯИМда кичик бизнеснинг улуши 56,3 фоизни ташкил этган бўлса, 2025 йилда 52,2 фоизга тушган. Пасайиш 4,1 фоиз бандини ташкил этади. Бир вақтнинг ўзида жами бандликдаги улуш 74,5 фоиздан 74,9 фоизга, яъни 0,4 фоиз бандига ошган. Мазкур ҳолат фақат рақамларга асосланиб меҳнат унумдорлиги пасайди, деб қатъий хулоса чиқариш учун етарли эмас, чунки номинал ва реал қўшилган қиймат, бандлар таркиби, тармоқлар бўйича тафовут ва статистик методологияни ҳам баҳолаш керак[6].

Мазкур маълумотлардан келиб чиқадиган муҳим хулоса шуки, кичик бизнесни кредитлашнинг мақсадли кўрсаткичи фақат «қанча маблағ ажратилди?» саволи билан чекланмаслиги керак. Кредит қандай турдаги бизнесга етказилди, инвестиция объектлари ишга тушдими, пул оқими ўз вақтида пайдо бўлдими, кредит юки ишлаб чиқаришни қисқартирмаяптими — самарадорликни баҳолаш учун шу каби саволларга ҳам жавоб олиниши зарур.

Кичик бизнеснинг инвестиция фаоллиги банк кредитларига эҳтиёжни ошириши мумкин, бироқ ҳар қандай инвестиция банк маблағи ҳисобига амалга оширилмайди. Устав капитали, тақсимланмаган фойда, савдо кредити, лизинг ва бошқа манбалар ҳам иштирок этади. Шунинг учун банк ҳисоботларидаги тадбиркорлик кредитлари ҳақидаги маълумотлар алоҳида таҳлил қилиниши, қўшимча равишда кредитлар камрови, сегментлари ва шартлари баҳоланиши зарур.

Жаҳон банкининг 2024 йилги Ўзбекистон корхоналар сўрови молиялаштириш билан боғлиқ чекловларни бирмунча деталлаштиради. Янги кредит учун мурожаат қилмаган корхоналардан жавоб олинган 890 та ҳолатнинг 266 тасида фоиз ставкаларининг мақбул

эмаслиги, 70 тасида гаров талабларининг юқорилиги асосий сабаб сифатида қайд этилган. 435 та жавобда эса корхона ўз маблағи етарли бўлгани сабабли кредитга мурожаат қилмаган. Демак, кредитдан фойдаланмасликнинг ҳаммаси «молиявий чекланганлик»ни англатмайди; корхонанинг ихтиёрий қарори билан кредит олиш имконияти чекланган ҳолатларни фарқлаш лозим[7].

Кредитлаш технологиясини ягона банк маҳсулоти сифатида эмас, балки қарор қабул қилиш жараёни сифатида қараш унинг элементлари ўртасидаги боғлиқликни кўриш имконини беради. Тадқиқот доирасида кредитлаш самарадорлиги уч мезоннинг кесишиш нуқтаси сифатида белгиланади: а) молиявий ресурсга кириш имконияти; б) ажратилган кредитнинг қайтарилиш ишончилиги; в) тадбиркорлик фаолиятига мос молиялаштириш шарти. Мазкур мезонларнинг бирортаси мутлақ устуворга айланса, тизимда номутаносиблик юзага келади. Масалан, гаровни қатъийлаштириш банк хавфини пасайтиради, аммо барқарор тушумли янги фирмаларни четга суриши мумкин.

1-расм.

Кичик бизнесни кредитлашнинг таклиф этилаётган интеграциялашган механизми

Манба: мавжуд илмий ёндашувлар синтези асосида ишлаб чиқилган концептуал таклиф; ишлаб турган банк тизимидаги тайёр жорий этилган дастур эмас.

1-расмда кўрсатилган занжирнинг асосий услубий аҳамияти — кредитга лаёқатлилиқни бир марталик баҳолашга боғлаб қўймасдан, кредит қарорини кейинги фаолият натижалари билан узвий боғлашдир. Агар кредит шартлари фақат бошланғич гаров кўрсаткичига таянса, банк лойиҳанинг ҳақиқий даромад яратиш қобилиятига оид ахборотни етарлича ишлатмайди. Агар назорат фақат тўлов кечиккандан кейин бошланса, рискни юмшатиш учун вақт камаяди. Таклиф этилаётган схема эса қарорни қабул қилиш, маблағни босқичларга бўлиб бериш ва эрта сигналларни кузатишни ягона бошқарув циклига бирлаштиради.

Амалиётда кредитга лаёқатлилиқни баҳолаш учун бир нечта мезонни қўллаш муҳим, аммо уларнинг салмоғини қандай белгилаш илмий ва амалий муаммо бўлиб қолади. ОАҚда эълон қилинган тадқиқотларда 100 балллик скоринг ва риск гуруҳларини ажратиш ёндошувлари аллақачон илгари сурилгани сабабли, мазкур мақолада балли тизимдан фойдаланиш мутлақ янги ғоя сифатида эътироф этилмайди[8].

2-жадвал.

Кредитга лаёқатлиликини концептуал баҳолаш учун мезонлар

Таҳлил йўналиши	Таклиф этиладиган вазн, балл	Ўлчаш мазмуни
Кредит тўловлари учун пул оқими	30	Тушумдан зарур тўловлар чиқарилгандан кейин қоладиган маблағ
Тушумнинг барқарорлиги	20	Ойлик тушум ўзгарувчанлиги ва мавсумийлик
Тўлов интизоми	20	Кредит тарихи, солиқ ва шартнома тўловлари
Операцион барқарорлик	10	Бизнеснинг ишлаш даври ва асосий шартномалар
Дебитор қарздорлик сифати	10	Айланиш муддати ва йирик харидорга боғлиқлик
Таъминот ва ҳуқуқий ҳолат	10	Кафолат/гаровнинг ликвидлиги ва ҳуқуқий текширув
Жами	100	Якуний баҳолаш учун шартли тақсимот

Изоҳ: вазнлар тадқиқотчининг синов учун мўлжалланган услубий таклифи. Улар регулятор нормативи ҳам, статистик усул билан оптималлаштирилган коэффициент ҳам эмас.

2-жадвалда гаров ва ҳуқуқий ҳолатга 10 балл, пул оқими ҳамда тушум барқарорлигига жами 50 балл ажратилиши модельнинг иқтисодий мантиғини очиб беради: қарз қайтарилишининг биринчи манбаи — бизнеснинг операцион пул оқимидир. Аммо гаровга ажратилган вазннинг камлиги унинг аҳамиятсизлигини билдирмайди. Қонунчиликка оид талаблар, гаров ҳуқуқини расмийлаштириш, мижозни идентификациялаш ва бошқа мажбурий текширувлар баллдан мустақил «тўхтатувчи шартлар» сифатида сақланиши лозим. Шу боис 90 балл олган корхона ҳам ҳуқуқий хужжати нотўғри бўлса кредит олмаслиги мумкин[9].

Синов сценарийси сифатида 80–100 балл олувчиларни стандарт текширувлардан сўнг тезлаштирилган кўриб чиқиш, 65–79 балл олувчиларни қўшимча таҳлил ва чекланган лимит, 65 баллдан кам натижаларни эса махсус риск таҳлиliga йўналтириш таклиф этилиши мумкин. Бу чегаралар ҳеч қандай банкда расман тасдиқланган қарор эмас ва улар кредит дефолти маълумотлари асосида ROC/AUC, Gini, калибровка ҳамда портфель барқарорлиги кўрсаткичлари билан синовдан ўтказилмагунча «мақбул» деб эълон қилинмаслиги керак.

Кредит маҳсулотининг иқтисодий мувофиқлигини текширишда қарз хизмати қопланиш коэффициенти (Debt Service Coverage Ratio, DSCR) қулай индикатор ҳисобланади: $DSCR = \frac{\text{кредит тўловларига йўналтирилиши мумкин бўлган операцион пул оқими}}{\text{асосий қарз ва фоизлар бўйича режалаштирилган тўловлар}}$. Коэффициент бирдан юқори бўлса, айнан шу ҳисоблаш даврида режалаштирилган тўловлар пул оқими билан қопланади, лекин мавсумийлик, фавқулодда харажатлар ёки ҳисобот сифатининг пастлиги қўшимча хавф туғдиради. 1,20 ёки 1,25 каби эҳтиёткор чегараларни қўллаш мумкин, аммо улар тармок, цикл ва банк сиёсати бўйича индивидуал текширилиши лозим.

3-жадвалдаги фарқ фақат техник рағбатлантириш чораларида эмас, балки банк қарорининг иқтисодий мантиғини ўзгартиришда намоён бўлади. Кредит лимитини гаров қийматидан келиб чиқиб белгилаш осон бўлиши мумкин, лекин бундай лимит лойиҳанинг уни қайтариш қобилиятидан юқори чиқиши эҳтимолдан холи эмас. Аксинча, пул оқими асосланган лимит лойиҳага зарур маблағ ҳажми билан ҳақиқий тўлов имкониятини солиштиришга ундайди. Амалиётда гаров қиймати ва пул оқими бир-бирини инкор қилувчи эмас, балки бирламчи ва иккиламчи ҳимоя вазифасини бажарувчи инструментлар бўлиши керак[10].

3-жадвал.

Амалдаги умумлашган ёндашув ва таклиф этилаётган механизм қиёси

Баҳолаш жиҳати	Анъанавий ёндашувда учрайдиган ҳолат	Таклиф этилаётган механизм
Қарз олувчи ҳақида ахборот	Ҳисобот ва гаров ҳужжатларига таяниш	Пул оқими, транзакциялар, дебитор қарз ва тарихни бирлаштириш
Кредитга лаёқатлилики	Кўпроқ статик баланс коэффициентлари	DSCR, тушум барқарорлиги ва риск-скорингни қўшма баҳолаш
Кредит ажратиш графиги	Бир марталик ажратиш имконияти юқори	Лойиҳа босқичларига мос траншлар
Мониторинг	Кечиктирилган тўловга жавоб чораси	Эрта сигналлар ва даврий қайта баҳолаш
Натижа кўрсаткичи	Кредит ҳажми ва муддати	Қамров, қарз сифати, пул оқими ва бизнес натижаси

Изоҳ: «анъанавий ёндашув» барча банкларга хос бўлгани тасдиқланмаган; жадал механизми жиҳатидан назарий қиёсдир.

1. Кичик бизнесни кредитлаш самарадорлиги кредит ажратиш ҳажмининг ўсиши билан тўлиқ тавсифланмайди. Молиялаштиришга кириш имконияти, маблағнинг қайтарилиши, тўлов графигининг пул оқимида мувофиқлиги ва тадбиркорлик фаолиятининг кейинги натижалари биргаликда баҳоланиши зарур. Бундай ёндашув кредит сиёсатида ҳажм кўрсаткичидан сифат кўрсаткичига ўтиш имконини беради.

2. Ўзбекистонда 2021–2025 йилларда кичик тадбиркорликнинг ЯИМдаги улуши 56,3 фоиздан 52,2 фоизга тушган, асосий капиталга инвестициялардаги улуши эса 45,6 фоиздан 61,4 фоизга ўсган. Ушбу ҳолат молиялаштиришни узоқ муддатли инвестиция цикли билан мувофиқлаштириш заруратини кўрсатади, аммо кредит ўсиши билан ишлаб чиқариш натижаси ўртасида сабабий боғлиқликни ўзи исботламайди.

3. Марказий банкнинг 2023–2025 йилларга оид маълумотлари кичик ва ўрта бизнес ҳамда аҳоли тадбиркорлигига йўналтирилган кредит оқими кенгайганини кўрсатади. Жаҳон банки сўровида эса фоиз ставкалари ва гаров талаблари айрим корхоналарнинг кредитга мурожаат қилмаслигига сабаб бўлган. Шундай қилиб, кредит бозорида маблағ таклифини ошириш билан бирга шартлар ва баҳолаш жараёнини такомиллаштириш ҳам муҳимдир.

4. Илмий адабиётлар ва маҳаллий диссертацияларнинг очиқ натижалари кредитга лаёқатлиликини баҳолашда ахборот асимметриясини камайтириш, қарз олувчиларни сегментлаш ва рақамли технологияларни жорий этиш зарурлигини тасдиқлайди. Ушбу тадқиқотлардан фарқли равишда мазкур мақолада тўлов қобилияти таҳлили, кредит графиги, босқичли ажратиш ва кейинги мониторинг ягона концептуал занжир сифатида бирлаштирилди; бу натижа ҳозирча услубий таклиф даражасидадир.

5. Таклиф қилинган баҳолаш тизимида пул оқими ва тўлов интизомига устуворлик берилгани кредитнинг биринчи қайтарилиш манбаини аниқроқ таҳлил қилишга йўналтирилган. Бироқ 100 балллик вазнлар, қарор чегаралари ва DSCR учун танланган эҳтиёт мезонлари ҳали маҳаллий банк портфелида статистик жиҳатдан валидация қилинмаган. Механизмнинг ҳақиқий илмий-амалий қиймати банк даражасидаги пилот синов ва назорат гуруҳлари билан баҳолангандан кейингина аниқланади.

Хулоса

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини кредитлаш механизмини такомиллаштириш фақат ажратиладиган кредитлар ҳажмини кўпайтириш билан чекланмаслиги лозим. Тадқиқот натижалари молиявий ресурслардан фойдаланиш имконияти, қарз олувчининг ҳақиқий тўлов қобилияти, кредит шартларининг тадбиркорлик

фаолияти хусусиятларига мувофиқлиги ҳамда кредит ажратилгандан кейинги назорат ўртасида узвий боғлиқлик мавжудлигини кўрсатди. Ўзбекистонда 2021–2025 йилларда кичик тадбиркорликнинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши 56,3 фоиздан 52,2 фоизга камайган бўлса, асосий капиталга киритилган инвестициялардаги улуши 45,6 фоиздан 61,4 фоизга ошган[1-3]. Бу ўзгаришлар кичик бизнеснинг инвестиция фаоллиги билан иқтисодий натижалари турлича суръатларда шаклланаётганини кўрсатади. Бироқ мазкур кўрсаткичлар ўртасидаги фаркни кредитлаш механизмининг самарадорлиги ёки самарасизлиги билан бевосита боғлаш учун қўшимча эмпирик таҳлил талаб этилади.

Жаҳон банкининг 2024 йилги корхоналар сўровида кредитга мурожаат қилмаслик сабаблари сифатида фоиз ставкаларининг юқорилиги, гаров талаблари ва корхоналарнинг ўз маблағлари етарлилиги қайд этилган. Бу ҳолат кредит ресурсларидан фойдаланмасликнинг барча сабабларини молиявий чекловлар билан изоҳлаб бўлмаслигини англатади. Шу билан бирга, банклар томонидан қарз олувчиларни баҳолашда гаров таъминоти билан бир қаторда операцион пул оқими, тушум барқарорлиги, кредит тарихи ва мавжуд мажбуриятларга хизмат кўрсатиш имкониятларини ҳам ҳисобга олиш зарур. Айниқса, даромадлари мавсумий ўзгарадиган ёки узок инвестиция циклига эга бўлган кичик корхоналар учун кредит тўловлари графигини пул тушумлари билан мувофиқлаштириш муҳим аҳамиятга эга.

Тадқиқот доирасида таклиф этилган интеграциялашган кредитлаш механизми қарз олувчининг молиявий ҳолатини комплекс баҳолаш, риск даражасига кўра тоифалаш, маблағларни лойиҳа босқичларига мувофиқ ажратиш ва кейинги мониторингни ягона жараёнга бирлаштиришга асосланади. Таклиф қилинган 100 балллик баҳолаш тизимида пул оқими, тушум барқарорлиги ва тўлов интизомига нисбатан юқори салмоқ берилган. Бундай ёндашув кредит қарорини фақат гаров қийматида боғлаб қўймасдан, қарз олувчининг кредитни қайтариш учун даромад яратиш қобилиятини ҳам баҳолашга қаратилган. Шу билан бирга, гаров таъминоти ва ҳуқуқий талаблар ўз аҳамиятини йўқотмайди. Улар кредит рискин бошқаришнинг мустақил таркибий қисмлари сифатида сақланиши керак.

Кредитлаш механизмини амалиётга татбиқ этишда қарз хизмати қопланиш коэффициенти (DSCR), тушумларнинг ўзгарувчанлиги, дебиторлик қарздорлигининг сифати ва кредит тарихи каби кўрсаткичларни биргаликда баҳолаш мақсадга мувофиқ. Кредит маблағларини босқичма-босқич ажратиш эса улардан мақсадли фойдаланишни кузатиш ва лойиҳа натижаларига қараб кейинги молиялаштириш қарорларини қабул қилиш имконини бериши мумкин. Бироқ мазкур ёндашувнинг амалий устунлиги ҳозирча эмпирик жиҳатдан исботланмаган. Шу сабабли таклиф этилган баҳолаш вазнлари, риск тоифалари чегаралари ва кредит қарорларини қабул қилиш мезонлари тижорат банкларининг ҳақиқий кредит портфели маълумотлари асосида синовдан ўтказилиши зарур.

Кичик бизнесни кредитлаш самарадорлигини ошириш учун банклар фаолиятида молиявий таҳлил ва рискларни баҳолаш усуллари такомиллаштириш билан бирга, кредит ажратилгандан кейинги мониторингни ҳам кучайтириш лозим. Бунда қарз олувчининг пул оқимларидаги ўзгаришлар, тўлов интизоми ва бизнес фаолияти натижаларини мунтазам кузатиш кредит рискининг дастлабки белгиларини аниқлашга ёрдам бериши мумкин. Таклиф этилаётган механизмнинг самарадорлигини келгусида кредит ажратиш муддати, муаммоли кредитлар улуши, кредитдан фойдаланиш имконияти ва қарз олувчилар фаолиятининг молиявий натижалари орқали баҳолаш мақсадга мувофиқ. Шу тариқа кредитлаш механизмини такомиллаштириш банкларнинг молиявий хавфсизлиги билан кичик бизнес субъектларининг ресурсларга бўлган эҳтиёжи ўртасида мувозанатни таъминлашга йўналтирилиши лозим.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Stiglitz J. E., Weiss A. Credit Rationing in Markets with Imperfect Information // The American Economic Review. 1981. Vol. 71, No. 3. P. 393–410.

2. Petersen M. A., Rajan R. G. The Benefits of Lending Relationships: Evidence from Small Business Data // The Journal of Finance. 1994. Vol. 49, No. 1. P. 3–37.
3. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши. 2021–2025 йиллар. SIAT очик статистик маълумотлар базаси. <https://siat.stat.uz/data/1840/>
4. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. Кичик тадбиркорлик субъектларининг жами бандликдаги улуши. 2021–2025 йиллар. SIAT очик статистик маълумотлар базаси. <https://siat.stat.uz/data/274/>
5. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. Кичик тадбиркорлик субъектларининг асосий капиталга киритилган инвестициялардаги улуши. 2021–2025 йиллар. SIAT очик статистик маълумотлар базаси. <https://siat.stat.uz/data/1596/>
6. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. Кичик тадбиркорлик субъектларининг асосий капиталга киритилган инвестициялари ҳажми. 2021–2025 йиллар. SIAT очик статистик маълумотлар базаси. <https://siat.stat.uz/data/1597/>
7. Ўзбекистон Республикаси Марказий банки. Марказий банкнинг 2023 йил учун йиллик ҳисоботи. Тошкент, 2024. Расмий нашр.
8. Ўзбекистон Республикаси Марказий банки. Марказий банкнинг 2024 йил учун йиллик ҳисоботи. Тошкент, 2025. Расмий нашр.
9. Ўзбекистон Республикаси Марказий банки. Марказий банкнинг 2025 йил учун йиллик ҳисоботи. Тошкент, 2026. Расмий нашр.
10. World Bank Group. Uzbekistan Enterprise Survey 2024. Enterprise Surveys Database. Washington, DC: World Bank Group, 2025. <https://microdata.worldbank.org/catalog/6711>

